

Климчук Михайло Павлович,

науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем експертно-криміналістичного забезпечення навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ЗВІЛЬНЕННЯ ОСОБИ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НА ПІДСТАВІ ДІЄВОГО КАЯТТЯ ТА УКЛАДЕННЯ УГОДИ ПРО ВИЗНАННЯ ВИНУВАТОСТІ: ЩО В ПРІОРИТЕТІ?

Посилення у кримінальному провадженні засади змагальності, яка має пріоритет у встановленні обставин кримінального правопорушення, зумовлює такий підхід, за якого долю провадження вирішують сторони при посередництві судді. Зокрема, якщо від кримінального переслідування відмовляється сторона обвинувачення, то суд не вправі постановити обвинувальний вирок навіть у тому разі, якщо він переконаний у його повній обґрунтованості. І навпаки, якщо обвинувачений визнає себе винним, то суд, переконавшись у добровільності такого визнання, зобов'язаний винести обвинувальний вирок і призначити покарання без проведення судового розгляду.

Сторона захисту насамперед зацікавлена в тому, що укладення угоди з прокурором про визнання винуватості припускає пом'якшення покарання чи повне звільнення від відбування покарання. Відтак, запропонована в угоді міра покарання повністю узгоджується сторонами з урахуванням характеру обвинувачення й обставин, які враховує прокурор. Йдеться, зокрема, про таке: ступінь і характер сприяння підозрюваного чи обвинуваченого у проведенні кримінального провадження щодо нього або інших осіб; характер і тяжкість обвинувачення (підозри); наявність суспільного інтересу в забезпеченні швидшого досудового розслідування і судового провадження, викритті більшої кількості кримінальних правопорушень; наявність суспільного інтересу в запобіганні, виявленні чи припиненні більшої кількості кримінальних правопорушень або інших більш тяжких кримінальних правопорушень [1, с. 275].

Повне сприяння розслідуванню і розкриттю кримінального правопорушення, вчиненого підозрюваним, обвинуваченим може полягати в наданні правдивих показань, зазначенні місцезнаходження об'єкта злочинного посягання, наданні доказів тощо. Угода про визнання винуватості може передбачати не тільки дії, необхідні для застосування інституту звільнення від кримінальної відповідальності у

зв'язку з дійовим каяттям, а й обов'язки щодо сприяння в розкритті злочину, скоєного іншими особами. Це стосується злочинів, віднесених до підслідності НАБУ. Таке сприяння можливе й після укладення угоди, про що обов'язково вказується в документі. Невиконання цих умов може призвести до перегляду прийнятого рішення й притягненню до кримінальної відповідальності за ст. 389-1 КК [2].

Варто зазначити, що сприяння підозрюваного у проведенні кримінального провадження щодо нього за окремими ознаками схоже з дійовим каяттям, як підставою звільнення від кримінальної відповідальності, визначеною ст. 45 КК України. Зокрема, О.О. Житний визначає дійове каяття як психічний стан особи після вчинення злочину, в якому вона, усвідомлюючи свою провину, відверто, правдиво і щиро жалкує за вчиненням і засуджує свою суспільно небезпечну поведінку [3, с. 33]. В.А. Шкелебей під дійовим каяттям розуміє активну поведінку особи (яка визнана підозрюваним чи обвинуваченим), що полягає у щирому каятті за вчинене діяння, яке виявляється в тому, що особа усвідомила свою негативну поведінку та відчуває готовність понести за це покарання, до того ж особа активно сприяє розкриттю, припиненню або запобіганню кримінальному правопорушенню і повному відшкодуванню завданих збитків або усуненню заподіяної шкоди [4, с. 239-242].

До обов'язкових елементів дійового каяття відноситься активне сприяння розкриттю злочину, під яким розуміється надання особою органам досудового слідства будь-якої допомоги в установленні невідомих їм обставин справи (п. 3 Постанова Пленуму Верховного Суду України № 12 від 23.12.2005 «Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності») [5]. Таке сприяння може полягати у: повідомленні про всі відомі епізоди й обставини вчинення злочину; викриття інших співучасників; визначення ролі кожного з них у вчиненні злочину; повідомлення про їхнє місцезнаходження; надання допомоги в їх затриманні; видача знарядь і засобів вчинення злочину, майна, здобутого злочинним шляхом; надання допомоги в збиранні доказів [6].

В основі дійового каяття та угоди про визнання винуватості лежить беззастережне визнання підозрюваним, обвинуваченим своєї вини. Проте законодавче формулювання відповідної підстави для звільнення особи від кримінальної відповідальності як «каяття» акцентує увагу правозастосовника не лише на визнанні вини, а й на певному моральному аспекті цього явища, яке відсутнє у випадку укладення угоди про визнання винуватості [7, с. 123].

Крім того необхідно розмежовувати правові наслідки укладення угоди про визнання винуватості і звільнення особи від кримінальної відповідальності на підставі дійового каяття. Якщо укладення угоди про визнання винуватості у матеріальному відношенні передбачає призначення узгодженого сторонами виду і міри покарання, тобто особа зазнає кримінальної відповідальності, але в дещо зменшеному обсязі, то звільнення особи від кримінальної відповідальності в порядку ст. 45 КК України передбачає відмову від державного осуду особи, яка вчинила злочин, а також від покладання на неї обмежень особистого, майнового або іншого характеру, передбачених законом за вчинення злочину [8, с. 303-304].

Список використаних джерел

1. Здійснення провадження на підставі угод про визнання винуватості / Ю. І. Азаров, М. П. Климчук // Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. – 2014. – № 12. – С. 274–278. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzlubp_2014_12_64
2. Іванець А. Новий КПК гуманніший за попередній: у ньому пом'якшувальні обставини застосовуються без обмежень. Закон і Бізнес
3. Житний О. О. Щире каяття як умова звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із дійовим каяттям. Вісн. Нац. ун-ту внутр. справ. 2002. № 19. С. 31–38.
4. Шкелебей В. А. Дійове каяття як правовий компроміс у кримінальному процесі України. Теорія та практика кримінального судочинства: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 21 травня 2011 р.). Харків: Харк. нац. ун-т. внутр. справ, Навч.-наук. ін.-т. підготовки фахівців для підрозділів слідства та дізнання, Каф. кримінального процесу., 2011. С. 239–242.
5. Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності: Постанова Пленуму Верховного Суду України № 12 від 23.12.2005. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0012700-05>.
6. Житний О. О. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям: монографія. Харків: НУВС, 2004. 432 с.
7. Юридична енциклопедія: в 6 т. редкол.: Ю. С. Шемшученко. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1998–2004. Т. 6: Т–Я. 2004. 768 с.
8. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. Т. 2 / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. Харків, 2013. 1040 с.